

According to calculations carried out by the author failed to establish that the most dynamic group is the social and political terminology. This section presents the lexical units that illuminate the social and political events, changes accomplished in the life of Ukrainian society. Conclusions: terms, being as part of the dictionary language newspaper, help it to transmit information and impact on the reader. Also the author of scientific work pointed out that in recent decades the newspapers' language has changed in many ways. The changes instigated by the reform of the social and political life and the statement of the Ukrainian language in the status of the state language. In this regard, the media changed their social orientation.

Key words: *term, terminological system, language of media, lexical and topic set.*

Отримано: 08.10.2016 р.

УДК: 811.161.2:821.161.2

Коваленко Б.О.

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАнь МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ПРИЖИТТЄВОЇ ЗБІРКИ “У ГРІШНИЙ СВІТ”)

Дослідження мовного аспекту ідіостилю письменників дає можливість побачити їхню індивідуальну неповторність, оцінити внесок у становлення й розвиток української літературної мови, визначити місце діалектизмів і їх функцій у художній мові. Мовотворчість М. М. Коцюбинського належить до непересічних явищ і є вершиною української прози періоду кінця XIX – поч. XX ст., “видатним явищем у розвитку української літературної мови в цілому, що підняла її на вищий ступінь якості, розширила її структурно-стилістичні і конкретні художні та науково-публіцистичні засоби виразу в галузі лексики, фразеології, синтаксису” [2, 519]. Власне, слово “мовотворчість”, як зазначає В. М. Русанівський, не зовсім точне, оскільки цей письменник був шліфувальником тих норм, які на той час уже склалися [9, 271]. М. М. Коцюбинський по праву посідає одне з найпочесніших місць серед кращих майстрів вітчизняної культури. Він уніс в українську літературу нову особливу манеру письма, яку І.Я. Франко називав найвищим тріумфом художньої майстерності.

Перший етап “канонізації” письменника, за словами Я. О. Поліщука, припадає ще на 20-ті роки XX ст., коли було “впорядковано твори прозаїка, звірено їх з першодруками (очевидно, не без помилок та суперечностей, пов’язаних з утручанням дореволюційної цензури), зібрано унікальний архів спогадів” [8, 10]. Творчість письменника в різні часи досліджували С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович, С. Козуб та ін.

Мова творів письменника не перестає бути предметом різнопланових наукових праць і до сьогодні. На особливу увагу заслуговують дослідження, спрямовані на комплексний аналіз прози М. М. Коцюбинського, в яких розглянуто лексику різних шарів суспільства, мовностилістичні засоби, роль синтаксичних конструкцій, стилістичну морфологію і стилістичну фонетику його творів (Н. М. Бажан, М. М. Богдан, В. П. Дроздовський, Л. Д. Іванов, В. С. Калашник, Д. М. Колесник, В. І. Масальський, Л. І. Мацько, Н. С. Над’ярних, Д. Т. Крот, С. Д. Єрмакова, О. Є. Пивоварова, О. А. Скоропада); взаємозв’язки синоніміки народно-розмовної лексики, вживання діалектних елементів, особливостей фразеології та метафоризації лексем (М. М. Богдан, М. С. Грицюта, О. Г. Давидова, Л. Д. Іванов, В. А. Луценко, Т. П. Матвєєва, І. Й. Ощипко, Л. С. Паламарчук); мовні особливості окремих творів письменника (Л. Д. Іванов, Л. І. Мацько, П. П. Плющ).

І. Г. Матвіяс зазначає, що М. Коцюбинський творчо використав мовні досягнення попередніх класиків літератури, збагатив українську літературну мову говірковими елементами, передусім особливостями подільського й гуцульського говорів [6, 52]. О. Г. Давидова [4] вивчає роль лексичних діалектизмів як складового елементу стилістичної системи повісті “Тіні забутих предків”, а В. В. Грещук [3] розглядає гуцульські діалектні риси, що знайшли відображення у мові цього ж твору, виявляє, наскільки повно вони відбивають гуцульську розмовну стихію. Стиль М. Коцюбинського за рукописною спадщиною досліджували В. П. Дроздовський, який зазначав, що “функціональна спрямованість елементів художнього висловлення, “мовленнєвий образ автора” можуть виявлятися і при аналізі рукописних текстів” [5, 71], О. С. Паламарчук, який переконував, що лише рукописи відбивають динаміку художньої майстерності письменника [7, 73].

Мета нашої статті – виявити й проаналізувати говіркові риси у прижиттєвій збірці М. М. Коцюбинського. Як зауважував П. Д. Тимошенко, “вивчення мовних (фонетичних, морфологічних та

ін.) особливостей мови письменників-класиків необхідне як у практичному, так і в теоретичному відношеннях. Воно потрібне, зокрема, для виявлення загальних тенденцій розвитку літературної мови в минулому, становлення її норм, що, у свою чергу, дозволяє визначити надійну основу для нормативних кодексів сучасної української літературної мови” [10, 133].

До фонетичних діалектних явищ в оповіданнях М. Коцюбинського належать:

1. Вживання [у] на місці [о] (“укання”): *робуче, кумпанія*, наприклад: “Власники душ, повернених у *робуче* бидло, записаних у господарський інвентар діди́ча разом із волами й кіньми, найбільш боялись того неспокійного, вільнолюбного духа народнього...” (Дорогою ціною, с. 12); “Весела *кумпанія* закликала Соломію, частувала вином ...” (Дорогою ціною, с. 61).

2. Типовою для подільського говору є твердість приголосного [р]: “Хлоп протестував, хлоп тікав на вільні землі, *ратуючись* як міг од панщини...” (Дорогою ціною, с. 12)*; “Здається, що ся довга осіння ніч ніколи не скінчить ся... марні надії, даремні сподівання... ніхто не прибуде, ніхто й не думає про те, що тут сидять холодні, стурбовані люди й як Бога з неба чекають *ратунку*...” (Дорогою ціною, с. 30); Хоча у творах трапляється й м’який [р'] на місці нормативного [р]: “Двері од кабінету рипнули і в хату тихо входить *лікарь*” (Цвіт яблуні, с. 5); “А моя пам'ять, той нерозлучний *секретарь* мій, вже записує і сю безвладність тіла серед цвітіння яблуні, і гру світла на посинілих лицах, і мій дивний настрій...” (Цвіт яблуні, с. 10).

3. Хоча й непослідовно, приголосні в іменниках середнього роду II відміни у позиції після голосних перед давнім закінченням *-ье* не подовжуються: *волося, наріканя, смітя, каміння, павутиня, почуття, безлюдя, столітя, лихолітя, життя* та ін.: “Зростала певність, що все скінчить ся добре, – і вона зазнав ще щасливого *життя*” (Дорогою ціною, с. 68); “Хіба вони не разом будуть усе *життя*, у горі і в щасті, і спільній роботі?” (Під мінаретами, с. 180); “... Соломія, мовчазна й замислена, сиділа долі серед обтятого *волося* і вдвлялась кудись у простір” (Дорогою ціною, с. 24); “Пісня волі, споетизованої може в дни лихолітя, чаруючим акордом лунала в серцях молоді, поривала її туди, де ще не чути кайданів, скованих на людей людьми” (Дорогою ціною, с. 11); “Щось є просте й миле у тій промові калатала, якою воно серед тиші й *безлюдя* обіцяє боронити спокій твого соню...” (Цвіт яблуні, с. 2); “Біле *павутиня* фестонами висіло в горі...” (Дорогою ціною, с. 36); “Цупке *коріння* спліталось у клубки й повзло по горах, немов гадюки” (У грішний світ, с. 120). Зауважимо, що в ранніх рукописах М. М. Коцюбинського, зокрема й аналізованих оповіданнях, трапляються форми, де на місці [а] виступає [е] після м’яких приголосних і шиплячих, наприклад: “Засипана глицею, що віддавала прілим духом, вона (стежка) перепинялась часом здоровим деревом, виваленим із *корінєм*, сухим і колючим” (У грішний світ, с. 122); “Знов чорне *склепінє* та вохкий холод” (У грішний світ, с. 120).

4. Відсутність подовжених приголосних в орудн. відм. іменників III відміни: *синю, нічу, пам'ятю, постатю, повіню, помічу, мідю* тощо, наприклад: “За чорними вікнами лежить світ, затоплений *нічу*...” (Цвіт яблуні, с. 1); “Я знаю, що то він дивить ся моїми очима, що то він ненажерливою *пам'ятю* письменника всичув в себе всю сю картину смерти на свитанні життя ...” (Цвіт яблуні, с. 7); “Він прив'язав ся до Соломії, що огрядною *постатю* нагадувала йому жінку, і за кожним її словом ладен був скочити хоч у пекло” (Дорогою ціною, с. 28).

5. Вживання [и] на початку слова *інший*: “Проте не було *иншого* способу, як ходити в конав, де можна було побачити драгомана, а на нього Соломія покладала надію” (Дорогою ціною, с. 76); “По переду Варвара, за нею Юстина, а там дві *иньші*, що рвали малину” (У грішний світ, с. 130).

6. Вживання [х], [ф] замість [хв]: *хорий, розхорівся, фоя*, наприклад: “Соломіє... Соломіє... – стогнав *хорий*, та стогін його заглушав ся шумом плавнів” (Дорогою ціною, с. 53); “Остап знеміг ся і зовсім *розхорів ся*: його палила горячка” (Дорогою ціною, с. 45); “Він рибу варить! Ліна, що спіймав у ранці! Що важив найменше чотири *хунти*! Не відніс у двір, не продав панови!” (Fata morgana, с. 103).

7. Звукосполуча [ст] деколи переходить у [с'ц']: “Ціле життя хвосту бачив *замісць* людей, бабрав ся у гною, у гною спав, на гною їв, на купі гною й здохну” (Fata morgana, с. 98); “Розігнута врешті спина пущена вільно рука, ще злегка тремтяча від цілоденного напруження, м'який пил під ногами *замісць* стерні, здають ся тепер щастям” (Fata morgana, с. 110).

9. Діалектні форми числівників: “Крутить ся *оден* із одним на своїй скибці, а сам ходить чорний, як земля...” (Fata morgana, с. 85); “Як їй було вісім ровів, помер батько, а на *дванацятому* вона вже нікого не мала, опріч хазяїв” (Fata morgana, с. 92); “Тоді він брав *тринадцять* карбованців на місяць!.. (Fata morgana, с. 84).

Серед словотвірних діалектизмів відзначаємо вживання прикметниково-прислівникових суфіксів *-ійш-*, *-ішч-* та *-ч-* для вираження вищого та найвищого ступенів порівняння замість суфікса *-іш-*, наприклад: “В хаті стає *темнійше*, пропали блиски й різкі тіни, на всьому ліг сі-

* Тут і далі приклади подаємо за збіркою: Михайло Коцюбинський. У грішний світ. Оповідання. – Львів, 1905. Правопис збірки збережено.

рий, сумний кольорит” (Цвіт яблуні, с. 4); “Недобитки січової руїни, *хоробрійші, завзятійші*, звили собі гніздо з Туреччини і возили звідти на Україну, мов контрабанду, палкі заклики у кіш на волю, до січового братерства” (Дорогою ціною, с. 12); “Вона укривала його *найтеплішими* із своїх лахманів, одгортала волосся з чола, одганяла осінніх мух і все се робила так охоче, з такими жвавими та гарними рухами, що здавала ся гнучкою рослиною на вітрі” (Дорогою ціною, с. 59); “Тут, у кориті висхлого бурчака, облямованого по високих берегах червоним полевым маком, було *безпечніше*” (Дорогою ціною, с. 22); “...гойдалось од *найменшого* руху повітря...” (Дорогою ціною, с. 36); “Воно їх едало краще, *міцніше*, як досі...” (У грішний світ, с. 132); “В голосі її чув ся такий жах, наче в горнятку що *найменче* варилося людське мясо” (Fata morgana, с. 103); “Немов іще *тихіше* стало в малиннику” (У грішний світ, с. 128).

На морфологічному рівні у мові творів письменника виділяємо такі діалектні риси:

1. В оповіданні М. Коцюбинський вживає закінчення *-е* у слові *люди*: “Втічу... піду за Дунай, може, ще там *люде* не пособачились...” (Дорогою ціною, с. 13); “*Люде* говорили потиху, сливе пошепки” (Дорогою ціною, с. 25). “В рожевому тумані мов тіни сновигали люде...” (Fata morgana, с. 96); “— Чого воно так, скажіть мені, сестри!.. — загадала Варвара і аж очі зробила великі. — Як перше *люде* спасались, то й добро людям робили... а от тепер” (У грішний світ, с. 129); “*Люде* ставали рядками і прикладали руки до вух: ми слухаєм, Боже!..” (Під мінаретами, с. 147).

2. У південно-західних діалектах іменники типу *люди, гості* в род. відм. множини здебільшого мають закінчення *-ий* [1, 210]. У досліджуваних творах у словах такого типу М. Коцюбинський спорадично вживає це закінчення, наприклад: “Скільки віків будить воно нічну тишу своїм дерев'яним язиком, скільки *людий*, поколінь пережило...” (Цвіт яблуні, с. 2); “...мельникова постать раптом зникла з перед *очий*, мов розпустилась у млі” (Дорогою ціною, с. 36); “На них насувалась чорнії буки, повіті в жалобу *тіний*, сиві тумани з дна урвищ, росяні трави, холодні скелі” (У грішний світ, с. 119).

3. Наявність флексії *-и* замість *-і* у формі род. відм. однини іменників III відміни, наприклад: “Я не спав три *ночи*... мене гризе горе, я втрачаю єдину й кохану дитину...” (Цвіт яблуні, с. 3); “З мороку *ночи*, як із туману, випливали фігури у довгих халатах, у білих чалмах, мовчазні й поважні” (Під мінаретами, с. 146); “І знов усе тихо, коли б не той свист здушеного горла, не те сичання чигаючої *смерти*...” (Цвіт яблуні, с. 3); “Безкраї лани зеленого збіжжя, що саме красувались у той час, дрімали серед тихої *ночи*” (Дорогою ціною, с. 18); “...матушка-касієрка підняла у гору довгий сачок, як оборону від *напасті*, і пішла до каплички” (У грішний світ, с. 127); “...немов павук той заснована вся павутинем *злости* і стежить недобрим оком за ворогами” (У грішний світ, с. 125); “Після матери лишила ся стара скриня, дві-три дранки і латаний кожух” (Fata morgana, с. 92).

4. Форма орудн. відм. однини іменників II відміни м'якої групи на *-ом (-ём)*: “Я краще з'їм, я собі рибу купую, я все варення з *чайом* попила...” (У грішний світ, с. 121).

5. У дав. / місц. відм. однини іменники чоловічого роду мають закінчення *-ови* та *-єви* (ці закінчення поширені в галицько-буковинській і карпатській групах говорів [1, с. 96]): *фактови, турови, циганови, панови, Остапови, дідови, богови, вівчареви, мерцеви* тощо, наприклад: “Факт!.. А як трудно повірити мені сьому *фактови*, погодити ся з ним” (Цвіт яблуні, с. 8); “...ярмо було накладене на шию дикому *турови*, загнаному, знесиленому...” (Дорогою ціною, с. 11); “Знайшлись навіть такі, що вклали *панови* в уха бунтівничі речі молодика...” (Дорогою ціною, с. 18); “З початку помагав *батькови* тесати надгробники, далі покинув, став мідником, а відтак опинивсь у шевця” (Під мінаретами, с. 136).

6. Вживання закінчення *-ів* замість нульової флексії у формах род. відм. множини іменників жіночого роду I відміни: “Гості загрились суперечками і серед диму *напіросів* та випарів кави знявся такий гармідер, що ніхто гаразд не розбирав, хто за кого й за що стоїть” (Під мінаретами, с. 158).

7. Приголосні *д, т, з, с, ст*, як відомо, вже в найдавніші часи переходили у відповідні шиплячі: *д → дж; т → ч; з → ж; с → ш; ст → щ*. Ці рефлексії зберігаються в сучасній українській мові, як у літературній, так і в багатьох говорах: *ходжу, прошу, ненавиджу* тощо. У ранніх оповіданнях М. Коцюбинського дієслівні форми 1-ої особи однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни подано без чергування [д], [т], [з], [с] з відповідними шиплячими, як у більшості південно-східних говорів, а також деяких південно-західних. Зауважимо, що в аналізованій збірці, поряд із нормативними формами, натрапляємо на форми типу *хожу, сижу*, де чергування відбулося, але фонема [дж] заступається фонемою [ж], що характерно, на думку мовознавців, для полтавських, південнокиївських і середньочеркаських говірок [1, 71-72], наприклад: “І я *хожу* і мучусь, і у мене всі жилки болять од того свисту...” (Цвіт яблуні, 4); “Я часом *сижу* і думаю ... Слухаю, як біжить ося вода з фонтана маленьким струмочком...” (Під мінаретами, с. 166).

Отже, аналіз оповідань із прижиттєвої збірки Михайла Коцюбинського “У грішний світ” дозволяє зробити висновок про те, що мова творів письменника хоча й унормована, проте не по-

збавлена й діалектних рис, зокрема фонетичних і граматичних. Серед наявних діалектизмів у мові оповідань є риси різних говорів, але основною діалектною базою для його мови став подільський говір південно-західного наріччя.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К.: Вища шк., 1980. – 246 с.
2. Білодід І. К. Мова творів М. М. Коцюбинського / І. К. Білодіда // Курс історії української літературної мови / за ред. І. К. Білодіда. – К., 1958. – Т.1 : Дожовтневий період. – 596 с.
3. Грещук В. Гуцульські діалектні риси в мові повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” / Валентина Грещук // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XV-XVIII. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – С. 520-524.
4. Давидова О. Г. Лексичні діалектизми як складовий елемент стилістичної системи повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” / О. Г. Давидова // Тези доповідей і повідомлень четвертої республіканської наукової конференції з питань творчості М. М. Коцюбинського. – Дніпропетровськ, 1963. – С. 87-88.
5. Дроздовський В. П. Дослідження стилю М. М. Коцюбинського за рукописною спадщиною / В. П. Дроздовський // Мовознавство. – № 4. – 1973. – С. 70-76.
6. Матвіяс І. Г. Діалектна основа мови в творах Михайла Коцюбинського / Матвіяс Іван // Лінгвостилістика: об’єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. академік НАН України В. Г. Складенко. – К., 2007. – С. 52-55.
7. Паламарчук Л. С. Спостереження над авторськими лексико-синонімічними замінами в рукописах художніх творів письменника / Л. С. Паламарчук // Лексична синоніміка художніх творів М. М. Коцюбинського. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – С. 72-92.
8. Поліщук Я. О. І ката, і героя він любив... : Михайло Коцюбинський: літературний портрет / Ярослав Поліщук. – К. : ВЦ “Академія”, 2010. – 304 с. (Серія «Життя і слово»).
9. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Підручник / В. М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.
10. Тимошенко П. Д. Морфологічні риси мови творів Шевченка (Займенник) / П. Д. Тимошенко // Збірник праць XVI наукової шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 104-114.

Анотація. У статті на матеріалі прижиттєвої збірки “У грішний світ” охарактеризовано мовні особливості та визначено подільські діалектні риси, що виявляються в оповіданнях Михайла Коцюбинського. Встановлено, що мова творів хоча й унормована, проте не позбавлена й діалектних рис, зокрема фонетичних і граматичних: і в мові автора, і в мові персонажів трапляється чимало слів, характерних для подільського говору.

Ключові слова: М. Коцюбинський, діалектизм, мовні риси, діалектні риси, подільський говір.

Summary. Works by M. Kotsiubynskyi do not cease to be subject to diverse scientific works to this day. The research works aimed at a comprehensive analysis of prose of the writer, which deals with the vocabulary of different layers of society, linguistic-stylistic means, the role of syntax, stylistic morphology and stylistic phonetics of his works deserve the special attention (N. Bazhan, M. Bohdan, V. Drozdovskyi, L. Ivanov, V. Kalashnyk, D. Kolesnyk, V. Masalskyi, L. Matsko, N. Nadiarnykh, D. Krot, S. Yermakova, A. Pivovarova, A. Skoropada); relations and correlations of people's spoken language's synonymy, the use of dialect elements, features of phraseology and metaphorization of lexical units (M. Bohdan, M. Hrytsiuta, A. Davydova, L. Ivanov, V. Lutsenko, T. Matveeva, I. Oshchypko, L. Palamarchuk); linguistic characteristics of certain works of the writer (L. Ivanov, L. Matsko, P. Pliushch).

Dialectal basis of language in writer's works is researched by I. Matviyas, who points out that the writer had creatively used the achievements of previous classics of literature and enriched Ukrainian literary language with dialectal elements, primarily with features of Podilskyi and Hutsul dialects. O. Davydova examines the role of lexical dialect units as a part of stylistic system of the novel “Shadows of forgotten ancestors” and V.V. Greshchuk considers Hutsul dialect features, which are reflected in the language of that work, reveals how fully they reflect the Hutsul conversational element. The style of M. Kotsiubynskyi on the material of his manuscript heritage was researched by V. Drozdovskyi, who noted that “functional orientation of elements of the artistic expression, “verbal image of the author” can be detected in the analysis of handwriting”, O. Palamarchuk, who stated that only manuscripts reflect the dynamics of art skills of the writer.

In the article the linguistic features are characterized and the Podillya dialectal features which appear in the stories by Kotsiubynskyi are defined on the material of lifetime collection of works "The sinful world". It is defined that in spite of being standardized, language of the works is not deprived of dialectal features, including phonetic and grammar ones: both in language of the author and in the language of the characters a lot of words specific to Podillya dialects occur.

Key words: *M.Kotsiubynskyi, dialect unit, language features, dialect features, Podillian dialect.*

Отримано: 11.10.2016 р.

УДК: 811.161.2'28'373.7

Коваленко Н.Д.

ЧАСОВА РЕАЛЬНІСТЬ БУТТЯ У ФРАЗЕОЛОГІЇ ГОВІРОК

На сучасному етапі розвитку української діалектології особлива увага дослідників спрямована на компонентний склад ареальних фразеологізмів, типи культурно значущої інформації, яку вони виявляють, зіставлення та інтерпретацію локалізованих фразеоконтекстів.

Поняття «час», його виміри, розуміння часової лінійності чи циклічності завжди цікавили вчених різних наукових галузей. На особливу увагу заслуговують висновки лінгвістів про впорядкованість семантичних варіантів категорії темпоральності на основі фразеологічних одиниць слов'янських і неслов'янських мов.

Н. Ф. Клименко описала вектори значень фразеологізмів сучасної української та новогрецької мов із семантичними ознаками на зразок *початок-кінець, іноді (інколи), ніколи, завжди* тощо на матеріалі лексикографічних праць [9].

Важливими у дослідженні проблеми мовної реалізації моделі часу в слов'янських мовах є праця О.С. Яковлевої, у якій описано дихотомію лінійності та циклічності на матеріалі темпоральної лексики (*пора, нынче, ныне, теперь, прежде, прошлое* та ін.) з текстів російської художньої літератури [23]; В. М. Мокієнко проаналізував фразеологізми болгарської мови зі значенням 'ніколи' [13]. Л. М. Рязановський, крім семантичної групи 'ніколи', схарактеризував сталі вирази зі значенням 'дуже давно' у монографії, присвяченій ідеографічному опису фразеології німецької мови [17].

Ономасіологічний аналіз народної фразеології, спрямований на виявлення різноаспектних значень, мотивації, спільності значень та внутрішньої форми фразеологічних одиниць, об'єднаних темою «Час», апробували на матеріалі російського діалектного мовлення Л. О. Івашко у монографії «Очерки русской диалектной фразеологии» [7] та Т. Г. Нікітіна у праці «Проблемы идеографического описания народной фразеологии» [16], що уможливило дослідження мовних картин світу через зіставний аналіз одиниць, орієнтованих на вимірність часу, на рівні слов'янських діалектних систем.

Отже, актуальними для української фразеології є дослідження моменту постання фразеологізму, його образна основа, мовні засоби вираження семантики, яка конкретизує часову реальність буття людини, співвіднесеність з певними точками відліку минулого, протяжності тощо на основі сталих виразів, записаних від носіїв сучасних говірок української мови.

Мета нашої статті – на матеріалі фразеологічних словників українських говірок, текстів зв'язного діалектного мовлення виявити й схарактеризувати можливості фраземи у реалізації розуміння носія говірки природного часу, точок його відліку, реальності та образності.

Для антропології, семіотики та мовознавства (і суміжних наук) важливим є дослідження цієї проблеми, пов'язаної із системою інтуїтивних уявлень про часову протяжність. Зазначимо, що в українській фразеології апробовано ідеографічний опис одиниць темпорального змісту на основі діалектного матеріалу з деяких територій України. Так, наприклад, В. Д. Ужченко та Д. В. Ужченко розглядають фразеосемантичне поле «Час» у складі фразеотематичної групи «Природа» і виокремлюють варіантно-синонімічні групи фразем «ніколи», «дуже довго», «дуже пізно» на матеріалі східнословобжанських і східностепових говірок Донбасу [20], укладених у словник [19]. Автори використали головні принципи ареального опису фраземики, сформульовані В. М. Мокієнком: 1) фразеоглосу треба описувати як структурно-семантичну модель; 2) особливе значення має ретельний опис різноманітних варіантів, насамперед лексичних [15, 45-46].

Н. В. Коновратська досліджує специфічний характер семантики темпоральних і локальних фразеологізмів теж східнословобжанських говірок, а також їх окремих компонентів, використовуючи метод лексико-граматичного моделювання, аналізуючи різний ступінь їх